

POSTANOWIENIE

16 maja 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Leszek Bielecki (sprawozdawca)

SSN Mariusz Załucki

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 16 maja 2023 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej J. M.

od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu

z 5 października 2020 r., I ACa 151/20,

w sprawie z powództwa A. S. i K. S.

przeciwko J. M.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

**odracza wydanie orzeczenia i przekazuje powiększonemu
składowi Sądu Najwyższego zagadnienie prawne budzące
poważne wątpliwości:**

**„czy zakres obciążenia nieruchomości hipoteką dla ustalenia
czy zachodzi przesłanka pokrzywdzenia wierzyciela osobistego
dotychczasowego właściciela tej nieruchomości należy oceniać
poprzez pryzmat hipotetycznie możliwej do uzyskania wartości
nieruchomości w postępowaniu egzekucyjnym, czy też na
podstawie realnej wartości rynkowej nieruchomości, przy
założeniu, że oceny, czy czynność prawna dokonana została z
pokrzywdzeniem wierzyciela oraz stanu niewypłacalności
dłużnika dokonywać należy, nie tylko według stanu w chwili
wystąpienia przez wierzyciela ze skargą pauliańską, ale również
w świetle sytuacji istniejącej w dacie wyrokowania w tym
przedmiocie”.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy we Wrocławiu wyrokiem z 13 listopada 2019 r., XII C 2164/18, w sprawie z powództwa A. S. i K. S. przeciwko J. M. uznał umowę darowizny zawartą pomiędzy B. M. a pozwanym za bezskuteczną wobec powodów oraz orzekł o kosztach procesu.

Powodowie pozwem z 11 października 2018 r. domagali się uznania umowy darowizny zawartej 10 października 2013 r. w formie aktu notarialnego pomiędzy B.M. a pozwanym, przed notariuszem R. H., zapisaną w rep. A nr [...], na mocy której pozwany nabył własność nieruchomości gruntowej położonej w C., dla której Sąd Rejonowy w Oławie prowadzi księgę wieczystą KW nr [...] za bezskuteczną w celu ochrony wierzytelności stwierdzonej w wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 11 kwietnia 2016 r., I C 1019/14. Wyrokiem tym Sąd zasądził od B. M. (dłużnik) solidarnie na rzecz powodów kwotę 515.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 1 kwietnia 2012 r. Podstawą rozstrzygnięcia było między innymi ustalenie, że powodowie odstąpili od umowy zawartej z dłużniczką pismem z 21 marca 2012 r. Stwierdzone zobowiązanie stanowi świadczenie, które dłużniczka powinna zwrócić powodom tytułem zwrotu wzajemnie spełnianych świadczeń. Stwierdzona w wyroku wierzytelność istniała co najmniej w dniu 1 kwietnia 2012 r.

Powodowie w oparciu o tytuł wykonawczy, którego podstawą było orzeczenie z 11 kwietnia 2016 r., I C 1019/14, wszczęli postępowanie egzekucyjne przeciwko dłużnikowi przed Komornikiem Sądowym przy Sądzie Rejonowym w O. (Km [...]). Postępowanie egzekucyjne zostało umorzone postanowieniem z 5 lipca 2018 r. z uwagi na bezskuteczność egzekucji.

W dniu 10 marca 2013 r. dłużniczka zawarła z pozwanym (synem dłużniczki) przedmiotową umowę darowizny nieruchomości gruntowej. W chwili dokonania darowizny nieruchomość była obciążana hipotekami na rzecz Banku S.A. w W. do łącznej kwoty 840.000 zł. Motywnie dokonania darowizny przez dłużniczkę był jej stan majątkowy, który uniemożliwiał spłatę zobowiązań na rzecz banku. Pozwany w czasie dokonania darowizny zobowiązał się wobec dłużniczki, że po przeniesieniu własności nieruchomości będzie spłacał zobowiązanie wobec banku, którego

wierzytelności zostały zabezpieczone hipotekami na ww. nieruchomości. Po przeniesieniu własności pozwany spłacał zobowiązanie na rzecz wierzyciela hipotecznego. Około 2018 r. pozwany zaprzestał spłaty wierzytelności zabezpieczonych hipotecznie na nieruchomości. W chwili obecnej prowadzone jest postępowanie egzekucyjne z wniosku banku, które jest na etapie przystąpienia do opisu i oszacowania nieruchomości.

W 2016 r. pozwany zbył część nieruchomości o powierzchni 2 ha, a z ceny uzyskanej ze zbycia zaspokoił wierzytelności zabezpieczone hipoteką na tej nieruchomości. Dodatkowo nieruchomość jest przedmiotem dzierżawy na rzecz osoby trzeciej zawartej na czas określony 30 lat.

W chwili dokonania darowizny dłużniczka była właścicielem innych nieruchomości. Wszystkie były obciążone hipoteką na rzecz Banku1. W chwili dokonania darowizny dłużniczka nie miała aktywów, które nie byłyby obciążone, a które dawałyby możliwość zaspokojenia powodów. W styczniu 2014 r. dłużniczka darowała udział w wysokości 1/3 części w innej nieruchomości swojej córce.

Dłużniczka, która z zawodu jest lekarzem, również darowała pozwanemu nieruchomość zabudowaną budynkiem, w którym prowadzona jest przychodnia lekarska w formie organizacyjnej spółki przez syna dłużniczki (pozwanego), który zatrudnia dłużniczkę na stanowisku lekarza z wynagrodzeniem równym najniższemu miesięcznemu wynagrodzeniu za pracę. Syn dłużniczki pełni funkcję prezesa tej spółki.

W tak ustalonym stanie faktycznym, Sąd pierwszej instancji uznał, że materialnoprawną podstawę rozstrzygnięcia sporu stanowią art. 527, 528 oraz 529 k.c. W ocenie Sądu nie zasługiwała na uwzględnienie argumentacja pozwanego, że zbycie przez jego matkę nieruchomości obciążonej hipotekami, których wartość przewyższa wartość zbytej nieruchomości, nie można uznać za czynność dokonaną z pokrzywdzeniem wierzycieli, bo w istocie czynność ta sytuację wierzycieli polepszała, pomniejszając stan pasywów po stronie dłużniczki. Sąd Okręgowy nie zgodził się z poglądami wypływającymi z orzeczeń Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2007 r., II CSK 384/06, oraz 28 czerwca 2007 r.,

sygn. akt IV CSK 115/07, wskazującymi na brak przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela w postępowaniach tego typu w sytuacji, gdy nieruchomości będąca przedmiotem skargi pauliańskiej obciążona jest sumą hipotek przewyższającą wartość samej nieruchomości, a zatem egzekucja prowadzona z takiej nieruchomości nie przyniosłaby zaspokojenia wierzyciela.

Sąd Okręgowy przedstawił wywód prawny, w którym wykazał, że nieuzasadnione jest ocenianie przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela jedynie w świetle porównania wartości nieruchomości z chwili orzekania o akcji pauliańskiej oraz wartości jej obciążeń. Po pierwsze wskazano, że brak podstaw, by dokonywać w toku postępowania sądowego wiążącego ustalenia, za jaką cenę organ egzekucyjny zbyłby nieruchomość w toku postępowania egzekucyjnego. Na etapie postępowania rozpoznawczego możliwe jest jedynie ustalenie ceny wywołania, która stanowi procent sumy oszacowania (art. 965 k.p.c.). Cena uzyskana z egzekucji nie zawsze natomiast stanowi cenę wywołania. To, czy uzyskana cena pozwoli lub nie pozwoli na zaspokojenie wierzycieli, może zostać ustalone dopiero po zakończeniu licytacji nieruchomości. Tymczasem przyjęcie za słuszne prezentowanych wyżej poglądów pozbawia wierzycieli ochrony - szansy na uzyskanie zaspokojenia.

Po drugie Sąd pierwszej instancji wskazał, że art. 527 § 2 k.c., który definiuje niewypłacalność dłużnika, koncentruje się na niewypłacalności dłużnika, a nie na niemożliwym do ustalenia zakresie, w jakim wierzyciel uzyskałby zaspokojenie, gdyby nie dokonano zaskarżonej czynności. Dodatkowo „niewypłacalność w wyższym stopniu” ujęta w art. 527 § 2 k.c. nie pozbawia wierzyciela uzyskania ochrony tylko dlatego, że jeszcze przed dokonaniem czynności majątek dłużnika nie pozwalał na zaspokojenie wierzyciela. Uznanie za czynność dokonaną z pokrzywdzeniem wierzyciela również takiej czynności, która sama w sobie nie doprowadziła do niewypłacalności, ponieważ ten stan istniał jeszcze przed jej dokonaniem, niemniej doprowadziła do zwiększenia tego stanu, ma na celu stworzenie wierzycielowi możliwości uzyskania ochrony, która niezależnie od skutku w postaci zaspokojenia wierzytelności będzie realizowana w postępowaniu egzekucyjnym, bowiem dopiero w tym postępowaniu można jednoznacznie ustalić czy wierzyciel uzyska zaspokojenie. Stąd poglądy wyrażone w przywołanych przez

pozwanego orzeczeniach Sądu Najwyższego Sąd Okręgowy uznał za wymagające weryfikacji.

Po trzecie, przyjęcie za słuszne tych poglądów prowadziłoby do obejścia przepisów o ochronie wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika, czyniąc ochronę przyznaną wierzycielowi zupełnie iluzoryczną. Wierzyciel może wystąpić z akcją pauliańską najpóźniej w terminie 5 lat od dokonania czynności (art. 534 k.c.). Termin ten jest terminem zawitym do wytoczenia powództwa, a nie terminem do dochodzenia wierzytelności podlegającej ochronie - roszczenie przedawni się bowiem według zasad ogólnych. Przy założeniu, że termin przedawnienia może być przerywany wielokrotnie, w istocie brak jest terminu wykonania zobowiązania stwierdzonego w tytule wykonawczym. Sąd Okręgowy zauważył, że egzekucja z nieruchomości objętej skargą pauliańską może być prowadzona w przyszłości. Uwzględnienie skargi pauliańskiej ma stworzyć możliwość prowadzenia egzekucji na przyszłość, która to możliwość jest limitowana wyłącznie ustaniem zaskarżalności wierzytelności stwierdzonej w tytule. Sąd pierwszej instancji zwrócił uwagę, że może zdarzyć się tak, co w niniejszej sprawie miało miejsce, że osoba trzecia, która nabyła rzecz obciążoną hipotekami będzie spłacać zabezpieczone nimi wierzytelności. W przyszłości może zatem powstać taka sytuacja, w której hipoteki wygasną, co umożliwi wierzycielowi zaspokojenie swej wierzytelności.

Sąd Okręgowy wskazał nadto, że w tej konkretnej sprawie oddalenie powództwa spowodowałoby usanowanie wszystkich czynności dłużniczki oraz pozwanego, którzy w sposób świadomy i przemyślany prowadzą do pokrzywdzenia wierzycieli. Skarga pauliańska ma na celu ochronę wierzyciela w przypadku nielojalnego zachowania dłużnika i stworzenie mu możliwości - a nie pewności, co pominął Sąd Najwyższy w swoich orzeczeniach - zaspokojenia się z majątku dłużnika. Zachowanie pozwanego i jego matki wskazuje na to, że po korzystnym dla nich zakończeniu tego postępowania nic nie będzie już stało na przeszkodzie, by ponownie zacząć spłacać wierzytelności zabezpieczone hipoteką - jak to miało miejsce przed wszczęciem postępowania, definitywnie pozbawiając powodów możliwości zaspokojenia z niej. Sąd przytoczył ponadto kilka przykładów zachowań pozwanego i dłużniczki w niniejszej sprawie, świadczących o świadomym utrudnianiu zaspokojenia się powodów z majątku dłużniczki.

Dodatkowo pozwany nie obalił domniemania wynikającego z art. 529 k.c. ani nie wskazał innych składników majątku dłużniczki, z których powodowie mogliby się zaspokoić.

Z tak ukształtowanym wyrokiem nie zgodził się pozwany, który wywiódł apelację co do całości wyroku. Zaskarżonemu wyrokowi pozwany zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego: art. 527 § 2 k.c. w związku z art. 527 § 1 k.c., art. 528 k.c. w związku z art. 527 § 1 i 3 k.c. oraz naruszenie przepisów prawa procesowego: art. 217 § 3 k.p.c., art. 227 k.p.c., art. 230 k.p.c., art. 233 § 1 k.p.c. i art. 278 k.p.c. Wniósł o oddalenie powództwa i o zasądzenie od powodów solidarnie na rzecz pozwanego kosztów postępowania sądowego za obie instancje.

W odpowiedzi na apelację powodowie wnieśli o jej oddalenie i o zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego na swoją rzecz.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wyrokiem z 5 października 2020 r., I ACa 151/20, oddalił apelację pozwanego oraz orzekł o kosztach procesu. W uzasadnieniu wyroku wskazał, że kluczowe w sprawie było ustalenie, czy przeniesienie w drodze darowizny własności nieruchomości, która była obciążona hipotekami w sumie przewyższającej jej wartość, prowadzi do pokrzywdzenia wierzyciela w rozumieniu art. 527 k.c. Innymi słowy, czy w niniejszym postępowaniu należy uwzględnić obciążenia nieruchomości objętej skargą pauliańską, a tym samym czy relewantna dla postępowania jest wartość nieruchomości pomniejszona o wartość ciężących na niej zabezpieczeń.

Sąd Apelacyjny podzielił rozważania prawne Sądu Okręgowego, w szczególności za istotne i podważające wskazaną przez pozwanego linię orzeczniczą uznał argumenty wskazujące na błędne rozumienie przesłanki pokrzywdzenia wierzycieli. W ocenie Sądu odwoławczego niezasadne były zarzuty pozwanego dotyczące naruszenia art. 527 § 2 k.c. w związku z art. 527 § 1 k.c. oraz art. 528 k.c. w związku z art. 527 § 1 i 3 k.c.

Przed wszystkim nieuprawniona była arbitralna ocena, że wobec wysokości ciężących na nieruchomości hipotek, prowadzone z nich hipotetyczne

postępowanie egzekucyjne nie przyniosłoby zaspokojenia wierzycieli. W ocenie Sądu Apelacyjnego każdą sprawę należy badać indywidualnie a rzeczą pozwanego jest wykazanie, że dług nadal wyczerpuje wartość hipoteki. W toku niniejszego postępowania wykazane zostało, że wartość długu zabezpieczonego hipoteką na przedmiotowej nieruchomości uległa obniżeniu albowiem kredyt był spłacany. Również pozwany dokonywał spłat na poczet kredytu zaciągniętego przez dłużniczkę po przeniesieniu na niego własności nieruchomości. Gdyby spłata kredytu była przez pozwanego kontynuowana, powodowie mieliby realną możliwość zaspokojenia się z przedmiotowej nieruchomości. W rozpatrywanej sprawie w toku postępowania przed Sądem Okręgowym nie zostało wykazane, jaka jest faktyczna wartość długu zabezpieczonego hipoteką. Pozwany powoływał się jedynie na sumę hipoteki - a zatem kwotę, do której bank będący wierzycielem hipotecznym może zaspokoić się z nieruchomości. Zasady doświadczenia życiowego wskazują, że kwota ta niezwykle rzadko odpowiada realnej wartości zadłużenia - a w niniejszej sprawie należało wziąć pod uwagę tę okoliczność, że kredyt hipoteczny został spłacony w części. W odpowiedzi na pozew pozwany wskazał, że na dzień sporządzania pisma wierzytelności obciążające darowaną nieruchomość wynosiły 1.027.206 zł - nie przedstawił jednak na to żadnego dowodu. Wskazał, że zwrócił się do wierzyciela hipotecznego w wnioskiem o wydanie zaświadczenia dotyczącego wysokości zadłużenia kredytowego, jednakże w toku postępowania pozwany nie przedłożył stosownych zaświadczeń. Tym samym, w ocenie Sądu Apelacyjnego, nie udowodniono stosownie do art. 6 k.c. w związku z 232 k.p.c. wysokości realnego zadłużenia, które zabezpieczone jest hipoteką.

W dalszej kolejności Sąd drugiej instancji wskazał, że słuszne były spostrzeżenia Sądu Okręgowego co do braku pewności odnośnie ceny, jaką nieruchomość może osiągnąć w toku licytacji komorniczej. W trakcie postępowania rozpoznawczego możliwy jest do przeprowadzenia dowód z opinii biegłego rzeczoznawcy majątkowego na okoliczność wartości nieruchomości. Wartość przedstawiona w takiej opinii niekoniecznie musi odpowiadać cenie uzyskanej w drodze licytacji komorniczej. Słusznie zauważył Sąd Okręgowy, że jest wiele czynników istotnych dla potencjalnych nabywców nieruchomości, które mogą

zaważyć na decyzji o zapłacie przez nich ceny wyższej, niż ta wynikająca z opinii biegłego. Sąd stosownie do art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c. również i Sąd Apelacyjny nie zdecydował o przeprowadzeniu dowodu z opinii biegłego uznając, że aktualna wartość nieruchomości ustalona w opinii biegłego nie musi odpowiadać cenie uzyskanej z egzekucji, stąd przeprowadzenie takiego dowodu nie zmierzałoby do wykazania faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy. Celem skargi pauliańskiej jest ochrona wierzyciela przez nieuczciwym zachowaniem dłużnika. Oddalenie powództwa o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną na podstawie uznania przez sąd orzekający, że powinien się on kierować na przykład prawdopodobną ceną wywołania na licytacji komorniczej i w rezultacie uznania, że przy uwzględnieniu tego czynnika nie jest możliwe zaspokojenie się wierzycieli z danego przedmiotu, uznać można za sprzeczne z istotą tej instytucji. Takie procedowanie sprzyja bowiem dłużnikowi, nie wierzycielowi. Sąd za niezasadne Sąd Apelacyjny uznał zarzuty procesowe pozwanego dotyczące nieprzeprowadzenia dowodu z opinii biegłego.

Sąd odwoławczy zwrócił uwagę na okoliczności tej konkretnej sprawy. Ustalono zostało w toku postępowania, że dłużniczka jest lekarką, zatrudnioną na podstawie umowy o pracę, z której uzyskuje wynagrodzenie minimalne, w spółce założonej przez swojego syna, który jest jednocześnie prezesem spółki. Przedmiotowa nieruchomość została przez dłużniczkę darowana synowi na mocy umowy z 10 października 2013 r., po zaistnieniu stanu wymagalności wierzytelności wynikającej z przedwstępnej umowy sprzedaży domu mieszkalnego, którą dłużniczka zawarła z powodami 6 maja 2009 r. Egzekucja prowadzona w stosunku do dłużniczki w 2016 r. okazała się bezskuteczna. Nie ulegało wątpliwości Sądu, że zachowanie pozwanego i dłużniczki wskazywało na celowe uchylanie się od zaspokajania roszczeń powodów.

Ochrona przydana wierzycielowi na mocy art. 527 k.c. nie może być iluzoryczna. Z terminem zawitym mamy do czynienia jedynie przy określeniu pięcioletniego terminu do wytoczenia powództwa, zaczynającego swój bieg od dnia dokonania czynności (art. 534 k.c.). Nie określono natomiast końcowego terminu do zaspokojenia się wierzyciela z przedmiotu chronionego skargą pauliańską. Oznacza to, że termin ten w praktyce może nie mieć końca, jako że można go

przerywać wielokrotnie wnioskiem o wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Nie można wykluczyć sytuacji, w której egzekucja komornicza okaże się skuteczna w przyszłości - nawet jeśli obecnie okazałaby się bezskuteczna.

Powodowie mając świadomość zabezpieczenia hipotecznego ciężącego na nieruchomości położonej w C. wnieśli o uznanie za bezskuteczną umowy darowizny dokonanej przez ich dłużniczkę na rzecz swojego syna. Sąd Apelacyjny uznał, że przyjęli oni ryzyko bezskuteczności egzekucji prowadzonej przez nich ze wskazanej nieruchomości w sytuacji uwzględnienia ich powództwa. Nie jest uprawnieniem sądu ocena, czy uwzględnienie powództwa będzie dla nich korzystne. Skoro stan faktyczny sprawy wskazuje na podejmowanie przez pozwanego wraz z jego matką wszelkich czynności mających uniemożliwić zaspokojenie się wierzycieli z majątku dłużniczki, to nie jest wykluczone, że oddalenie niniejszego powództwa skutkowałoby spłatą zadłużenia ciężącego na nieruchomości, a następnie swobodnym dysponowaniem nią przez pozwanego lub jego matkę. Oddalenie niniejszego powództwa nie uwzględniałoby więc zasad współżycia społecznego, o których mowa w art. 5 k.c., i pozostawiałoby bez prawnych konsekwencji niewywiązywanie się dłużników z zawartych przez nich umów.

Za nietrafny uznał Sąd Apelacyjny również zarzut naruszenia art. 230 k.p.c. Przepis ten daje jedynie uprawnienie sądowi orzekającemu do uznania określonych faktów za przyznane przez stronę przeciwną, a nie nakłada nań taki obowiązek. Wskazuje się przy tym, że zastosowanie art. 230 k.p.c. jest możliwe tylko wówczas, gdy sąd weźmie pod uwagę wynik całej rozprawy, co oznacza, że sąd musi powziąć - na podstawie wyniku całej rozprawy, czyli wszystkich okoliczności sprawy, całego materiału procesowego - przekonanie, że strona nie zamierzała i nie zamierza zaprzeczyć istnieniu faktów przytoczonych przez stronę przeciwną. Sąd Apelacyjny wskazał, że w sytuacji, w której Sąd Okręgowy nie uznał za konieczne dokładnego określania wartości nieruchomości - mając na uwadze niniejszy stan faktyczny i rozważania prawne w jej toku poczynione - odwoływanie się do instytucji uznania faktów za przyznane przez stronę przeciwną nie było konieczne.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 233 § 2 k.p.c., Sąd Apelacyjny

uznał go za nieuzasadniony, skoro oceny przedłożonych przez strony dowodów Sąd Okręgowy dokonał zgodnie z zasadami doświadczenia życiowego i logiki. Skoro egzekucja prowadzona przez powodów przeciwko dłużniczce okazała się bezskuteczna, należy przyjąć, że żaden z jej aktywów nie mógł posłużyć do zaspokojenia powodów. Dłużniczka nie spłaciła dobrowolnie długu powodów, stąd uznać trzeba, że nie posiadała lub nie chciała ujawniać egzekwowalnych aktywów w swoim majątku.

Sąd Apelacyjny wskazał, że każda sprawa o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną w rozumieniu art. 527 k.c. powinna być oceniana indywidualnie, a sama okoliczność, że nieruchomości zabezpieczona jest hipoteką, nie powinna samoistnie przesądzać o oddaleniu powództwa. Konieczne jest bowiem indywidualne rozważenie okoliczności każdej ze spraw.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu drugiej instancji wniósł pozwany zaskarżając go w całości i zarzucając naruszenie: 1/ art. 527 § 1 i 2 k.c. przez błędną wykładnię i uznanie, że: (-) przeniesienie w drodze darowizny własności nieruchomości, która była obciążona hipotekami o sumie przewyższającej jej wartość prowadzi do pokrzywdzenia wierzyciela, podczas gdy należało uznać, że przy ocenie stanu niewypłacalności dłużnika nie można brać pod uwagę pełnej wartości rzeczy, które przed powstaniem chronionej skargą wierzytelności zostały obciążone hipoteką a uwzględniać należy jedynie tę ich wartość, która pozostaje po zaspokojeniu wierzyciela hipotecznego; (-) zbycie przez dłużnika nieruchomości obciążonej hipoteką oznacza pokrzywdzenie jego wierzyciela osobistego, jeżeli ze względu na to obciążenie nie mógłby uzyskać zaspokojenia z tej nieruchomości, podczas gdy w skutek takiej czynności nie dochodzi do niewypłacalności dłużnika ani do zwiększenia jego niewypłacalności - czynność ta nie powoduje bowiem pokrzywdzenia wierzyciela; (-) dobrowolne spłaty zobowiązania hipotecznego dokonane przez dłużnika rzeczowego polepszają sytuację powoda ze skargi paulińskiej, podczas gdy wykładnia zaskarżonych przepisów nakazuje badać jedynie istnienie stanu pokrzywdzenia wierzyciela, a nie jego szanse na zaspokojenie w przyszłości na skutek wpłat osoby niezobowiązanej w stosunku do powoda; 2/ art. 528 k.c. w związku z art. 527 § 1 i 3 k.c. przez błędną wykładnię

i uznanie, że pozwany uzyskał korzyść majątkową, w sytuacji gdy obciążenia hipoteczne darowanej nieruchomości przewyższają jej wartość; 3/ art. 316 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez zaniechanie ustalenia na dzień wyrokowania wartości nieruchomości, jak i wysokości istniejących i korzystających z pierwszeństwa zaspokojenia zobowiązań hipotecznych, w sytuacji gdy okoliczność ta miała istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a pozwany złożył pozwalające na dokonanie tych ustaleń wnioski dowodowe; 4/ art. 45 ust. 1 Konstytucji, tj. prawa do rzetelnego rozpoznania sprawy, przez niezłączenie do akt sprawy lub zagubienie dowodu złożonego przez pełnomocnika pozwanego na rozprawie 5 września 2019 r. i wyciągnięcie przez Sąd drugiej instancji negatywnych konsekwencji dla strony składającej ten dowód, z powodu braku tego dowodu w aktach sprawy; 5/ art. 227 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. i art. 278 § 1 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c. i w związku z art. 391 k.p.c. przez: (-) nierozpatrzenie złożonego na rozprawie 5 września 2019 r. wniosku dowodowego zawnioskowanego w celu ustalenia wysokości zobowiązania hipotecznego korzystającego z pierwszeństwa zaspokojenia na dzień dokonania zaskarżonej czynności, jak również na dzień 9 lipca 2019 r.; (-) pominięcie złożonych dowodów wskazujących na wartość nieruchomości (tj. operatu szacunkowego), jak i zaprzestanie próby ustalenia wysokości istniejących zobowiązań hipotecznych korzystających z pierwszeństwa zaspokojenia przed wierzytelnością powodów na podstawie pozostałych, poza wskazanym pierwszym tirecie niniejszej litery, dowodów, tj. zawartych z Bankiem ugód, przedłożonych dowodów wpłaty, przesłuchania pozwanego, zeznań świadka; (-) przez nieuwzględnienie wniosku pozwanego o powołanie biegłego do wyceny wartości nieruchomości na dzień zawarcia umowy darowizny i na dzień wydania opinii, gdy okoliczności te miały istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy; 6/ art. 230 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. przez niezastosowanie i zaniechanie ustalenia, że powodowie przyznali wskazaną przez pozwanego wartość nieruchomości, jak również wysokość ciążących na nieruchomości zobowiązań hipotecznych korzystających z pierwszeństwa zaspokojenia, skoro okoliczności te miały istotne znaczenie przy zastosowanej normie przepisów prawa materialnego.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powodowie podnieśli szereg kwestii mających znaczenie dla sprawy. Podnieśli że, cytując : Po pierwsze, strona powodowa wykazała w postępowaniu przed sądami I i II instancji, że wskutek zawarcia pomiędzy dłużnikiem B. M., a jej synem J. M. - Pozwanym w niniejszej sprawie umowy darowizny zawartej w formie aktu notarialnego w dniu 10.10.2013 r., przed notariuszem R. H., zapisanej w rep. A nr [...] doszło do pokrzywdzenia wierzycieli (Powodów) A. S. i K. S.. Dla skorzystania przez wierzyciela z akcji pauliańskiej wystarczy wykazanie, że niemożliwe okazało się, wobec stanu majątku dłużnika, zaspokojenie wierzytelności tego wierzyciela. Pokrzywdzenie powstaje na skutek takiego stanu majątku dłużnika, który powoduje niemożność, utrudnienie lub odwleczenie zaspokojenia wierzyciela". Należy w tym miejscu podkreślić, że stan pokrzywdzenia obejmuje zarówno taki stan majątku dłużnika, który powoduje niemożność wyegzekwowania należności, jak również taki stan, który powoduje utrudnienie zaspokojenia wierzyciela. Takim stanem było wyzbycie się składnika majątkowego o znacznej wartości, nawet obciążonego hipoteką, a takim niewątpliwie jest nieruchomości gruntowa o pow. ponad 10 ha (obecnie 8 ha - z uwagi na sprzedaż w 2016 r. przez Pozwanego 2 ha nieruchomości gruntowej, celem zaspokojenia wierzytelności Banku S.A. zabezpieczonej hipoteką na tej wierzytelności). Stanowisko to potwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13.10.2010 r., sygn. akt: 1 CSK 594/09. Wykazanie przez Powodów wystąpienia związku przyczynowego między zaskarżoną umową darowizny nieruchomości gruntowej a niewypłacalnością dłużnika B. M. nie pozostawia żadnych wątpliwości, że w niniejszej sprawie doszło do pokrzywdzenia wierzycieli A. S. i K. S. wskutek zawarcia pomiędzy dłużnikiem B. M. a jej synem - Pozwanym J. M. umowy darowizny nieruchomości gruntowej położonej w C., dla której Sąd Rejonowy w Oławie prowadzi księgę wieczystą KW nr [...]1, a stan pokrzywdzenia wierzycieli istniał zarówno w dacie wystąpienia przez Powodów z roszczeniem o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną (tj. w dniu

01.10.2018r.), jak również w dacie wyrokowania przez Sądy obu instancji (wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 13.11.2019 r., oraz wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 05.10.2020 r. sygn. akt: I ACa 151/20). Po drugie, powodowie dochowali 5-letniego terminu do zaskarżenia czynności prawnej (umowy darowizny), zawartej pomiędzy dłużnikiem B. M., a Pozwanym J. M.. Do zawarcia umowy darowizny nieruchomości gruntowej położonej w C.. dla której Sąd Rejonowy w Oławie prowadzi księgę wieczystą Kw nr [...]1, zawartej w formie aktu notarialnego przed notariuszem R. H. (REP A Nr [...]), prowadzącym Kancelarię Notarialną w O. przy ul. [...], pomiędzy dłużnikiem B. M. a Pozwanym J. M. doszło w dniu 10.10.2013 r.. Tymczasem, Powodowie wmiesili do Sądu Okręgowego we Wrocławiu pozew o uznanie w/w czynności prawnej za bezskuteczną w dniu 01.10.2018 r. Po trzeciej, zarówno Sąd I instancji, jak również Sąd II instancji trafnie przyjęli, że w niniejszej sprawie bez znaczenia jest to, czy Pozwany J. M. wiedział że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Zgodnie bowiem z treścią art. 528 k.c., jeżeli wskutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną, chociażby osoba ta nie wiedziała i nawet przy zachowaniu należytej staranności nie mogła się dowiedzieć, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Powyższe oznacza, że czynność dokonana pod tytułem darmym wyłączyła konieczność badania świadomości pozwanego, co do intencji jakie przyświecały dłużnikowi przy dokonywaniu czynności. Tym samym okoliczność, że Pozwany J. M. nie wiedział o istnieniu zadłużenia matki B. M. w stosunku do Powodów A. S. i K. S. nie ma znaczenia w okolicznościach niniejszej sprawy, choć zdaniem Powodów taką wiedzę posiadał.

Powodowie wnieśli o oddalenie skargi oraz o zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów solidarnie kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 82 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 1904 ze zm.), jeżeli Sąd Najwyższy rozpoznając kasację lub inny środek odwoławczy, poweźmie poważne wątpliwości co do wykładni przepisów prawa będących podstawą wydanego rozstrzygnięcia, może odroczyć rozpoznanie sprawy i przedstawić zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia składowi 7 sędziów tego sądu.

Zdaniem składu orzekającego, przy rozpoznawaniu przedmiotowej sprawy pojawiły się poważne wątpliwości co do wykładni przepisów prawa będących podstawą zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 3 lutego 2021 r., sygn. akt III AU 1018/19, które powodują konieczność odroczenia rozpoznania sprawy i przedstawienia wskazanego niżej zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości do rozstrzygnięcia składowi 7 sędziów Sądu Najwyższego :

„czy zakres obciążenia nieruchomości hipoteką dla ustalenia czy zachodzi przesłanka pokrzywdzenia wierzyciela osobistego dotychczasowego właściciela tej nieruchomości należy oceniać poprzez pryzmat hipotetycznie możliwej do uzyskania wartości nieruchomości w postępowaniu egzekucyjnym, czy też na podstawie realnej wartości rynkowej nieruchomości, przy założeniu, że oceny, czy czynność prawna dokonana została z pokrzywdzeniem wierzyciela oraz stanu niewypłacalności dłużnika dokonywać należy, nie tylko według stanu w chwili wystąpienia przez wierzyciela ze skargą pauliańską, ale również w świetle sytuacji istniejącej w dacie wyrokowania w tym przedmiocie”.

Wątpliwości w rozpoznawanej sprawie zrodziły się na tle stosowania rozwiązań prawnych Kodeksu cywilnego przewidzianych w zakresie ochrony wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika (*actio pauliana*) przewidzianych w Tytule X, Księgi III Zobowiązań.

Stosownie do art. 527 § 1, § 2 i § 3 k.c. oraz art. 528 k.c., gdy wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia

uzyskała korzyść majątkową, każdy z wierzycieli może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną w stosunku do niego, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. Czynność prawna dłużnika jest dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli wskutek tej czynności dłużnik stał się niewypłacalny albo stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, niż był przed dokonaniem czynności. Jeżeli wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli uzyskała korzyść majątkową osoba będąca w bliskim z nim stosunku, domniemywa się, że osoba ta wiedziała, iż dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Jeżeli wskutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną, chociażby osoba ta nie wiedziała i nawet przy zachowaniu należytej staranności nie mogła się dowiedzieć, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli.

Zgodnie z zasadą odpowiedzialności osobistej dłużnik odpowiada za zobowiązanie zasadniczo całym swoim majątkiem – zarówno obecnym, jak i przyszłym, z tym że w praktyce wierzyciel może liczyć na zaspokojenie swojej należności tylko z majątku dłużnika istniejącego w chwili realizacji roszczenia. Zaciągnięcie zobowiązania nie wpływa na swobodę dłużnika w dysponowaniu swoim majątkiem. Pomimo istnienia długów może on nadal rozporządzać swoimi prawami majątkowymi, jak również zaciągać nowe zobowiązania. Wskutek takich działań majątek dłużnika może jednak zostać doprowadzony do stanu uniemożliwiającego lub zagrażającego zaspokojeniu wierzyciela, który w związku z tym ponosi ryzyko niewypłacalności dłużnika (A. Ohanowicz (w:) *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, s. 944). Celem instytucji skargi pauliańskiej jest ochrona interesów wierzyciela na wypadek nielojalnego (czy wręcz nieuczciwego) postępowania dłużnika, który z pokrzywdzeniem wierzyciela wyzbywa się składników swego majątku na rzecz osób trzecich lub majątek ten obciąża, zaciągając kolejne zobowiązania, i w ten sposób stwarza lub pogłębia stan swojej niewypłacalności (M. Pyziak-Szafnicka (w:) *System prawa prywatnego*, t. 6, s. 1226

i n.). Celem skargi pauliańskiej jest umożliwienie wierzycielowi zaspokojenia się ze składnika majątkowego, który na skutek dokonanej z jego pokrzywdzeniem czynności prawnej wyszedł z majątku dłużnika. Powództwo o uznanie tej czynności za bezskuteczną wobec wierzyciela tak długo znajduje uzasadnienie, jak długo ów składnik majątkowy istnieje (wyrok SA w Katowicach z dnia 6 sierpnia 2010 r., I ACa 392/10, LEX nr 785440). Można wyróżnić następujące przesłanki warunkujące możliwość skorzystania przez uprawnionego z ochrony pauliańskiej:

- 1) istnienie godnego ochrony interesu wierzyciela w postaci wierzytelności;
- 2) dokonanie przez dłużnika czynności prawnej z osobą trzecią;
- 3) pokrzywdzenie wierzyciela wskutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika;
- 4) dokonanie przez dłużnika czynności ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela;
- 5) uzyskanie wskutek tej czynności korzyści majątkowej przez osobę trzecią;
- 6) działanie osoby trzeciej w złej wierze.

Dla zastosowania skargi pauliańskiej wszystkie wymienione przesłanki muszą wystąpić kumulatywnie, a ciężar ich udowodnienia co do zasady – zgodnie z regułą dowodową wyrażoną w art. 6 k.c. – obciąża wierzyciela, który jest uprawniony do zaskarżenia czynności prawnej dłużnika. Zabezpieczenie wierzytelności zasadniczo nie wyłącza możliwości skorzystania przez wierzyciela z ochrony pauliańskiej. W wyroku z dnia 14 grudnia 1995 r. (I ACr 847/95, OSA 1996, z. 1, poz. 3) SA w Gdańsku stwierdził, iż nie stanowi przeszkody do uwzględnienia skargi pauliańskiej okoliczność, że nieruchomości będąca przedmiotem zaskarżonej skargą czynności prawnej jest obciążona hipoteką przymusową, jeżeli hipoteka nie zabezpiecza wierzytelności powoda w całości (por. też wyrok SN z dnia 5 czerwca 2002 r., II CKN 1336/00, LEX nr 55083; wyrok SN z dnia 25 sierpnia 2011 r., II CSK 100/11, OSNC-ZD 2013, nr 1, poz. 1; W. Popiołek (w:) K. Pietrzykowski, *Komentarz*, t. II, 2009, s. 212). Nie można również odmówić ochrony pauliańskiej z tego względu, że wierzyciel może dochodzić swojej pretensji na przykład w stosunku do poręczyciela (L. Stecki (w:) J. Winiarz, *Komentarz*, t. I, 1989, s. 536; W. Popiołek (w:) K. Pietrzykowski, *Komentarz*, t. II, 2009, s. 209). Interes wierzyciela w korzystaniu ze skargi pauliańskiej można byłoby jednak kwestionować w przypadku posiadania przez niego pełnego i pewnego zabezpieczenia wierzytelności (np. w formie kaucji, gwarancji bankowej itp.). Zaskarżeniu w ramach akcji pauliańskiej mogą podlegać

w zasadzie wszelkie czynności prawne o charakterze rozporządzającym lub zobowiązująco-rozporządzającym, jednocześnie przysparzające korzyści osobie trzeciej i powodujące krzywdzące dla wierzycieli pomniejszenie majątku dłużnika. Mogą to być nie tylko czynności nieodpłatne, lecz także odpłatne, a nawet ekwiwalentne. W judykaturze wyrażono pogląd, że czynność ekwiwalentna może być uznana za warunek wystarczający i niezbędny niewypłacalności, gdy świadczenie wzajemne nie gwarantuje zaspokojenia (wyrok SN z dnia 29 czerwca 2004 r., II CK 367/03, LEX nr 174173; por. też wyrok SN z dnia 2 października 2007 r., II CSK 323/07, LEX nr 319245). W szczególności przedmiotem zaskarżenia może być zawarta z pokrzywdzeniem wierzyciela umowa o podział majątku wspólnego po ustaniu małżeńskiej wspólności majątkowej (wyrok SN z dnia 28 kwietnia 2004 r., III CK 469/02, OSNC 2005, nr 5, poz. 85, z glosą M. Łączkowskiej, Mon. Praw. 2007, nr 8, poz. 440; wyrok SA w Katowicach z dnia 18 stycznia 2013 r., V ACa 682/12, LEX nr 1267290), umowa najmu, dzierżawy lub leasingu, której skutkiem jest na ogół utrudnienie spieniężenia jej przedmiotu (wyrok SN z dnia 15 czerwca 2005 r., IV CK 806/04, LEX nr 177223), umowa (akt założycielski) spółki handlowej w części dotyczącej pokrycia przez dłużnika udziału w spółce (wyrok SN z dnia 5 grudnia 2007 r., I CSK 221/07, OSNC-ZD 2008, nr 2, poz. 57) – podano za: Janiak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, wyd. II*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014, art. 527.

Na tle wskazanych wyżej regulacji Kodeksu cywilnego wyłaniają się w stosowaniu prawa, w świetle rozwiązań prawnych Kodeksu cywilnego o skardze pauliańskiej, z jednej strony orzecznictwo Sądu Najwyższego, a z drugiej strony niejednolite orzecznictwo sądów powszechnych.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego można wskazać na wyrok, w którym stwierdzono, że przez czynność zdziałaną ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. należy rozumieć czynność podjętą w takiej sytuacji, w której dłużnik mógł przewidzieć, że w wyniku jej dokonania stanie się niewypłacalny lub niewypłacalny w większym stopniu. Nie jest konieczne istnienie po stronie dłużnika złego zamiaru; wystarczające jest, aby dłużnik miał

świadomość konsekwencji dokonywanej czynności, tj. że czynność prawna przez niego dokonana może spowodować dla wierzycieli niemożność zaspokojenia się. Dlatego dłużnik działa ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela, jeżeli ma rozeznanie co do tego, że w następstwie wyzbycia się przez niego w całości lub w części majątku nadającego się do egzekucji ucierpi materialny interes wierzyciela (wyrok Sądu Najwyższego z 17 grudnia 2020 r., sygn. akt III CSK 163/18, LEX nr 3093772). W innym orzeczeniu stwierdzono, że spełnienie przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela następuje już w razie ustalenia, że doszło do pogorszenia sytuacji wierzyciela z perspektywy przeprowadzenia postępowania egzekucyjnego z danego składnika, będącego korzyścią majątkową uzyskaną przez osobę trzecią, tzn. dłużnik stał się niewypłacalny w wyższym stopniu niż był przed dokonaniem czynności (wyrok Sądu Najwyższego z 17 lipca 2020 r. sygn. akt IV CSK 565/19, LEX nr 3081805). Z kolei, z drugiej strony, w innym wyroku Sądu Najwyższego stwierdzono, że o tym czy i w jakim zakresie wierzyciele uzyskają zaspokojenie swojej wierzytelności prowadząc egzekucję zgodnie z zasadami art. 532 w zw. z art. 527 § 1 KC będzie decydować w istocie stan tej nieruchomości w chwili takiej egzekucji: jej wartość w tym czasie, obciążenie hipoteczne i inne zobowiązania uprzywilejowane oraz to, czy wierzyciel wierzytelności uprzywilejowanych będą chcieli lub mogli prowadzić egzekucję swoich należności. Wszystkie te okoliczności mogą sprawić, że nawet przy obciążeniu nieruchomości hipoteką, wierzyciele nieuprzywilejowani będą mogli zaspokoić w całości lub w części swoje wierzytelności. Okoliczność te, istotne dla skuteczności egzekucji, nie mogą być znane w chwili orzekania w oparciu o art. 527 KC, a tym samym nie mogą mieć wpływu na treść orzeczenia w tym znaczeniu, że nie mogą warunkować ani ograniczać zakresu uprawnienia wierzyciela przewidzianego w tym przepisie", dalej „Z uwagi na to, że majątkiem podlegającym egzekucji jest tylko majątek czynny, obliczając dla celów art. 527 § 1 i 2 KC majątek dłużnika, który mógłby podlegać egzekucji na rzecz skarżącego wierzyciela, należy odliczyć od niego wartość hipoteki obciążającej nieruchomość i tak określony majątek poddać wierzyciela, należy odliczyć od niego wartość hipoteki obciążającej nieruchomość i tak określony majątek poddać ocenie w zakresie wskazany w art. 527 § 2 KC. Zgodnie z art. 316 § 1 KPC wartość nieruchomości będącej przedmiotem

zaskarżonej czynności i stan jej obciążenia, powinien być ustalony na chwilę orzekania (wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2007 r., sygn. akt II CSK 93/07(LEX nr 951503). Ponadto, w innym wyroku można przeczytać, że nie można stosować skargi pauliańskiej, która jest szczególnym i dość radykalnym rozszczeniem, jeśli nie ma szans na to, że jej uwzględnienie, czyli uznanie bezskuteczności umowy, umożliwi wierzycielowi zaspokojenie się z jej przedmiotu. Ponieważ sądy niższych instancji, w szczególności Sąd Apelacyjny, nie ustaliły ceny nieruchomości obciążonej hipotekami, trudno mówić o szansach wierzyciela (wyrok Sądu Najwyższego z 29 września 2011 r., sygn. akt IV CSK 99/11, LEX nr 940760).

Jak orzekł sąd I instancji, w istocie spór w przedmiotowej sprawie sprowadzał się do tego, czy przeniesienie w drodze darowizny własności nieruchomości, która była obciążona hipotekami w sumie przewyższającej jej wartości powadzi do pokrzywdzenia wierzyciela. Ustalenie wartości nieruchomości, o które wnioskował pozwany miałyby wykazać, że sporna nieruchomość przedstawia mniejszą wartość niż to twierdzą powodowie, co w kontekście zarzucanej przez pozwanego ogólnej wartości sum hipotek oznaczałoby, że skarżona czynność nie została dokonana z pokrzywdzeniem powodów, ponieważ powodowie i tak nie uzyskali by zaspokojenia w postępowaniu egzekucyjnym z tej nieruchomości. W tym względzie sąd wskazuje na potwierdzający takie stanowisko wyrok Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2007 r. II CSK 384/06 (LEX nr 253405). Z takim stanowiskiem sąd I instancji się nie zgodził. W uzasadnieniu wyroku I instancji wskazano również, że skarga pauliańska jest środkiem ochrony wierzyciela w przypadku nielojalnego zachowania dłużnika. Zapewnia skuteczne zaspokojenie z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły. W judykaturze wskazuje się, że niewypłacalność, o której mowa w art. 527 § 2 k.c. to aktualny (w chwili orzekania) brak możliwości wywiązywania się ze zobowiązań pieniężnych. Oznacza on taki obiektywny stan majątku dłużnika,

w którym egzekucja prowadzona zgodnie z przepisami kodeksu postępowania cywilnego nie może przynieść zaspokojenia wierzytelności pieniężnej jak przysługuje wierzycielowi wobec dłużnika. Dla skorzystania przez wierzyciela z akcji pauliańskiej wystarczy wykazanie, że niemożliwe okazało się, wobec stanu majątku dłużnika, zaspokojenie wierzytelności tego wierzyciela. Pokrzywdzenie powstaje na skutek takiego stanu majątku dłużnika, który powoduje niemożność, utrudnienie lub odwleczenie zaspokojenia wierzyciela (zob. wyrok SN z dnia 29 czerwca 2004 r., II CK 367/03, wyrok SN z 24 stycznia 2000 r., III CKN 554/98, LEX nr 52736). Ponadto, czynność prawna jest dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli wskutek danej czynności dłużnik stał się niewypłacalny albo stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, niż był przed dokonaniem czynności, przy czym niewypłacalność dłużnika ocenia się na chwilę wystąpienia przez wierzyciela ze skargą pauliańską, a nie na chwilę dokonania czynności (por. wyrok Sądu Najwyższego z 16 grudnia 2011 r., IV CSK 35/11, Lex nr 1130304. Sąd I instancji nie zgodził się ze stanowiskiem Sądu Najwyższego, że ustanowienie na nieruchomości stanowiącej przedmiot czynności dokonanej pomiędzy dłużnikiem a osobą trzecią „hipoteki tworzącej przywilej egzekucyjny dla wierzyciela hipotecznego”, zwłaszcza gdy do jej ustanowienia doszło przed dokonaniem takiej czynności, stanowi osobną i wystarczającą przeszkodę do uwzględnienia powództwa o uznanie tej czynności za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela niekorzystającego z tego rodzaju uprzywilejowania. Podważa bowiem przesłankę pokrzywdzenia wierzyciela, której wykazanie stanowi konieczny warunek uwzględnienia tego powództwa, niezależny od zachodzenia pozostałych przesłanek, które zostały przewidziane art. 527 k.c. (wyrok Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2007 r. IV CSK 115/07, LEX nr 358817). Stanowisko sądu I instancji podzielił sąd odwoławczy, w szczególności podnosząc, że w rozpatrywanej sprawie w toku postępowania przed Sądem Okręgowym nie zostało wykazane, jaka jest faktyczna wartość długu zabezpieczonego hipoteką. Pozwany powoływał się jedynie na sumę hipoteki - a zatem kwotę, do której bank będący wierzycielem

hipotecznym może zaspokoić się z nieruchomości. Zasady doświadczenia życiowego wskazują, że kwota ta niezwykle rzadko odpowiada realnej wartości zadłużenia - a w niniejszej sprawie należy wziąć pod uwagę tę okoliczność, że kredyt hipoteczny został spłacony w części. Celem skargi pauliańskiej jest ochrona wierzyciela przez nieuczciwym zachowaniem dłużnika. Oddalenie powództwa o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną na podstawie uznania przez sąd orzekający, że powinien się on kierować na przykład prawdopodobną ceną wywołania na licytacji komorniczej i w rezultacie uznania, że przy uwzględnieniu tego czynnika nie jest możliwe zaspokojenie się wierzycieli z danego przedmiotu, uznać można za sprzeczne z istotą tej instytucji. Takie procedowanie sprzyja bowiem dłużnikowi, nie wierzycielowi.

W skardze kasacyjnej skarżący wskazał na szereg orzeczeń Sądu Najwyższego. W szczególności podano: wyrok Sądu Najwyższego z 13 października 2006 r., sygn. akt III CSK 58/06 (OSNC 2007/9/138); wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2007 r., sygn. akt II CSK 93/07 (LEX nr 951503); wyrok Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2007 r., sygn. akt IV CSK 115/07 (LEX nr 358817); wyrok Sądu Najwyższego z 29 września 2011 r., sygn. akt IV CSK 99/11 (LEX nr 940760); wyrok Sądu Najwyższego z 26 marca 2015 r., sygn. akt V CSK 320/14 (LEX nr 1677142). Ponadto skarżący wskazał w skardze kasacyjnej szereg orzeczeń sądów powszechnych, nie podzielających, w miarę jednolitego stanowiska Sądu Najwyższego w przedmiotowej sprawie i na podstawie analizy tegoż orzecznictwa sformułował istotne zagadnienie prawne oraz tezę o oczywistej zasadności skargi kasacyjnej.

W ocenie składu orzekającego w niniejszej sprawie zakres obciążenia nieruchomości hipoteką dla ustalenia, czy zachodzi przesłanka pokrzywdzenia wierzyciela osobistego dotychczasowego właściciela tej nieruchomości należy oceniać poprzez pryzmat hipotetycznie możliwej do uzyskania wartości nieruchomości w postępowaniu egzekucyjnym. Okoliczność bowiem, że majątek dłużnika nie pozwala, w danym momencie na zaspokojenie wierzyciela nie

pozbawia wierzycieli uzyskania ochrony wynikającej z przepisów o skardze pauliańskiej. Niewypłacalność w wyższym stopniu nie pozbawia wierzyciela uzyskania ochrony tylko dlatego, że jeszcze przed dokonaniem czynności, i tak już majątek dłużnika nie pozwalał na zaspokojenie wierzyciela. Tym samym, czynność dokonania z pokrzywdzeniem to nie tylko taka czynność, która doprowadziła do niewypłacalności. Czynność dokonania z pokrzywdzeniem to także taka czynności, której skutkiem była niewypłacalność w wyższym stopniu.

W związku jednak z licznymi wątpliwościami na tle wykładni przywołanych przepisów prawa i narastającymi rozbieżnościami w orzecznictwie, w tym Sądu Najwyższego na tle rozpoznawanej sprawy, pojawiło się zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, wymagające rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego w poszerzonym składzie.

Biorąc powyższe pod uwagę, orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁷ § 1 k.p.c..

(r.g.)

[ał]